

Dr. Joanna Szczepankiewicz-Battek/Polen

BRACIA CZESCY W KOŚCIELE EWANGELICKO-REFORMOWANYM W POLSCE W PRZESZŁOŚCI I OBECNIE

(Die Böhmischen Brüder in der polnischen evangelisch-reformierten Kirche in Geschichte und Gegenwart)

Streszenie (Kurzfassung):

Imigracja Braci Czeskich do Polski datuje się od 1548 roku. Większość eksulantów osiedliła się w Wielkopolsce, korzystając z życzliwości miejscowych arystokratów, często wyznawców lub sympatyków protestantyzmu. Na przełomie XVI i XVII wieku istniało w Polsce ponad 50 zborów czeskobraterskich. Główną siedzibą Jednoty Braterskiej w tym czasie stało się Leszno, a jej seniorem był przez wiele lat Jan Amos Komeński. Bracia Czescy od początku swojej obecności w Polsce silnie integrowali się z polskimi wyznawcami kalwinizmu, w mniejszym stopniu – z racji bariery językowej – z luteranami. Sytuacja Braci pogorszyła się znacznie po rozpoczęciu na początku XVII wieku ery kontrreformacji. Po wojnie polsko-szwedzkiej w 1655 roku, kiedy to większość mieszkających w Polsce protestantów poparło króla Szwecji Karola Gustawa, Leszno zostało spalone, a Bracia Czescy w większości zmuszeni do emigracji. Część Braci, która nie opuściła Polski, zintegrowała się w tym czasie z polskimi ewangelikami reformowanymi. W okolicach Wschowy kilka zborów czeskobraterskich przetrwało aż do XVIII wieku. Na Śląsku osadnictwo Braci Czeskich rozpoczęło się po podbiciu Śląska przez Prusy. Fryderyk II bardzo życzliwie traktował eksulantów z Czech, widząc w nich szansę ożywienia gospodarczego Śląska, który uległ znacznym zniszczeniom w czasie wojen XVII i XVIII wieku. W okolicy Strzelina Bracia Czescy przybyli w 1749 roku i założyli osady, którym nadali nazwy związane z prereformacją husycką: Husinec, Dolni Podebrady i Jellinek. Dla części uchodźców zabrakło ziemi, przesiedlili się więc na pogranicze śląsko-wielkopolskie w okolicy miasta Bralina. Założyli tam kolejną kolonię – największą miejscowością był Wielki Tabor Fryderycjański (Bedrichuv Velky Tabor). Życie w rejonie Bralina było jednak trudne, a przyrost naturalny wysoki, więc w 1803 roku część rodzin przesiedliła się w okolice Łodzi (do zaboru rosyjskiego). Największym skupiskiem Braci Czeskich stało się miasteczko Żelów. Pod koniec XIX wieku mieszkało tam około 5 tysięcy osób pochodzenia czeskiego. Na Śląsku po proklamowaniu w 1817 roku Ewangelickiego Kościoła Unijnego zbory czeskobraterskie w okolicach Strzelina i Bralina zostały wcielone do tego Kościoła, ale z zachowaniem praw odrębności języka i nabożeństw. Również do Kościoła Unijnego włączono istniejący już od początku XVIII wieku zbor w miejscowości Pstrązna w Górach Stołowych, który przez wiele lat egzystował w warunkach ścisłej konspiracji. Natomiast Bracia Czescy mieszkający w zaborze rosyjskim szybko włączyli się w struktury Jednoty Warszawskiej Kościoła Ewangelicko-Reformowanego. Od połowy XIX wieku liczne grupy Czechów, w większości protestantów, osiedlały się również na Wołyniu. W okresie między I a II wojną światową grupa ta liczyła około 40 tysięcy. W czasie II wojny światowej czeskobraterscy mieszkańcy Śląska zostali wcieleni do Wehrmachtu – wielu z nich nie wróciło z frontu. Po 1945 roku wszyscy niemal Czesi z Wołynia oraz okolic Bralina powrócili do Czech. Z okolic Żelowa wyjechało około 70% mieszkańców deklarujących narodowość czeską. Nadal jednak istnieje tam zbor reformowany. Liczy on obecnie około 500 wiernych, zachowuje tradycję czeskobraterską i jest największą placówką Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Polsce (którego

liczebność jest oceniana na zaledwie 2-4 tys. wiernych w skali całego kraju). Zbór w Strzelinie liczy obecnie około 20 osób, w większości są to kobiety, które zaraz po wojnie wyszły za mąż za Polaków i z tego powodu nie podlegały wysiedleniu. W Pstrążnej pozostało już tylko 7 wiernych, ale zbór z racji swojego położenia stanowi dużą atrakcję turystyczną. W najbliższym czasie władze Kościoła planują połączenie zborów w Strzelinie i Pstrążnej z nowo powstałym zborom we Wrocławiu i utworzenie z nich wspólnej parafii.

Čeští Bratří v Evangelicko-Reformované Církví v Polsku v minulosti a dnes (Die Böhmischen Brüder in der polnischen evangelisch-reformierten Kirche in Geschichte und Gegenwart)

Abstrakni (Kurzfassung):

Imigrace Českých Bratří do Polska začala v roce 1548. Většina exulantů usadilo v, Wielkopolsce, s využitím laskavosti místních aristokratů, často stoupenci či zastánci protestantismu. Na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století bylo v Polsku více než 50 českobratrských sborů. Ústředí Bratrské Jednoty v té době se stalo Leszno, a jeho starší byl po mnoho let Jan Amos Komenský. Čeští bratři od počátku své přítomnosti v Polsku se integrovali s polskými stoupenci kalvinismu, méně – z důvodu jazykové bariéry – s luteraný. Situace Bratří se výrazně zhoršila poté, co na počátku sedmnáctého století začala éra protireformace. Po polsko-švédské válce v roce 1655, kdy většina protestantů žijících v Polsku podporovala krále Carla Gustava, Leszno bylo spálené, a většina Českých Bratří nucena emigrovat. Část Bratří, kteří neopustili Polsku, integrovala se s polskými reformované protestantý. V blízkosti města Wschowa několik sborů českobratrských přežilo až do osmnáctého století.

Ve Slezsku osídlení Českých bratří osada začalo po dobytí Slezska Pruskem. Bedřich II zacházel českých exulantů laskavě, vidět v nich naději na hospodářské oživení Slezska, který byl podstatně poškozen během válek v sedmnáctém a osmnáctém století. V okolí Strzelina (Strehlen) Čeští bratři přišli v roce 1749 a založili osady, kterým dali jména spojené s husitskou prereformace: Husinec, Dolní Poděbrady a Jellinek. Pro část uprchlíků nestačilo půdy, proto se přestěhovali do slezsko-wielkopolske pohraničí v okolí města Bralin. Tam založili další kolonie – největší obec byl Bedrichuv Velký Tabor.

Život v Bralinsku bylo obtížné, nicméně byl vysoký mír porodnosti, tedy v roce 1803 některý rodiný přesídlili v okolí Łodzi (do carskeho zaboru). Největší koncentrace Českých bratří se stala městečko Zelów. Na konci devatenáctého století žilo tam asi 5000 lidí českého původu.

Ve Slezsku po založení v roce 1817 Evangelické Unijní Církvě českobratrské sbory v Strzelinsku a Bralinsku byly začleněné do této Církvě s právem na vlastní jazyk a bohoslužby. Take do Evangelické Unijní Církvě začleněno existující již od počátku osmnáctého století sbor v obci Pstrážna (Pstružna) v Stolových horach, který fungoval již mnoho let v podmínkách přísného utajení.

Čeští bratři žijící v carskem (ruskem) zaboru brzy se zapojili do struktury Jednoty Warszawskiej Evangelicko-Reformované Církví. Od poloviný devatenáctého století, početné skupiny Čechů, většinou protestant, usadili se také v Volyni (dnes Ukrajina). Mezi I a II světovou válkou bylo to asi 40 tisíc lidí. Za II světové války českobratrští obyvatelé Slezska byli uvedeni do Wehrmachtu – mnoho z nich už se nikdy nevrátilo z fronty.

Po roce 1945 téměř všechny Česi z Volyni a Bralinska se vrátili do Česka. Z okolí Zelowa odjelo kolem 70% hlásících českou národnost. Nicméně, v Zelowe existuje sbor

reformovaný. Nyní se počítá asi 500 věřících, zachovává českobratrskou tradice a je největší farnost Evangelicko-Reformované Cirkvi v Polsku (jehož velikost se odhaduje na pouhých 2-4 tisíc věřících v celé zemi). Sbor v Strzelině v současné době počítá asi 20 lidí, většina jsou ti ženy, které bezprostředně po válce se provdaly za polských občanů a proto nebyly vyhoštěny. V Pstružně je dnes jen 7 věřících, ale jeho umístění je velká turistická atrakce. Brzy církevní úřady planují sloučení sborů v Strzelině a Pstružně s novým sborem v Wrocławu a vytvoření společné farnosti.